

Humoristiese byname van tieners: 'n sosio-onomastiese perspektief

Barbara Bosch
Departement Afrikaans
Rhodes Universiteit
GRAHAMSTAD

Vivian de Klerk
Departement Linguistiek
Rhodes Universiteit
GRAHAMSTAD

Abstract

Humorous nicknames of teenagers: a socio-onomastic perspective

This article investigates "funny" nicknames used by adolescents as examples of linguistic humour. The relationship between language, nicknames and humour is discussed and the question of which internal and external linguistic elements determine humorous nicknames is investigated. A view on the pragmatic characteristics of humorous nicknames is presented and finally the socio-onomastic properties of humorous nicknames are discussed.

1. Inleiding

Byname is 'n euee-oue verskynsel wat uitgebreid in taalgemeenskappe voorkom en wat normaalweg naas die individu se amptelike voornaam bestaan. Anders as voornoem wat primêr as identiteitsmerkers optree, word byname informeel deur ouers, maats, vriende en kollegas aan individue toegeken na aanleiding van bepaalde faktore (byvoorbeeld die individu se voorkoms), bepaalde kontekstuele of biografiese gebeure, persoonlike of sosiale gedrag van die individu of 'n behoefte om toegeneentheid uit te druk. Bbyname is ingebed in 'n bepaalde gemeenskap en tree op as subtiele aanduiders van die sosiale en kulturele waardes van die betrokke gemeenskap en om dié rede is byname meer as bloot neutrale identiteitsetikette: taalvoorkeur en kodewisseling in die skep en gebruik van byname kan byvoorbeeld beskou word as 'n aanduiding van die waarde wat in 'n multitalige milieу aan 'n bepaalde taal geheg word (Bosch & De Klerk, 1995). Die betekeniswaarde van byname wat betekenisdraend is, hou onder andere verband met *waar* en deur *wie* die bynaam gebruik word (Leslie & Skipper, 1990: 274).

Volgens Van Langendonck (1995:159) ontstaan byname in die vroeë Middeleeue onder invloed van die Christendom en verstedeliking en die behoefte om individue meer presies te benoem. Bbyname kan gebruik word om goed- of afskeuring uit te druk, as strafmaatreël of om wraak te neem. Die gebruik van

byname kan terapeuties wees (byvoorbeeld as 'n ongewilde onderwyser *Legs of Thunder* of *Fat Cat* genoem word) en byname kan gebruik word om toegeneentheid uit te druk (*Precious Peach* – “she is very special to me”¹, *Tortie* – “used for affection”). Byname floreer veral in hiërgiese omgewings waar hulle gebruik word “(to) challenge authority, confer peer acceptance or rejection, push the eccentric into line or punish them for not conforming, and take the snooty down a peg” (Ashley, 1991:48).

'n Opvallende kenmerk van byname is die humoristiese aspek. In tale gevalle is 'n belangrike oorweging vir die gebruik van byname die behoefté om snaaks te wees. 'n Humoristiese bynaam word naas die amptelike naam gebruik om 'n bepaalde referent te identifiseer en soos die amptelike naam is ook die humoristiese bynaam 'n unieke referensiële uitdrukking in die sin dat die bynaam op enige gegewe oomblik slegs op een bepaalde referent betrekking het (De Klerk, 1978:54). Die verskil tussen die amptelike naam en die humoristiese bynaam lê daarin dat laasgenoemde 'n beskrywende en betekenisdraende benaming vir 'n bepaalde individu is wat gewoonlik in nie-amptelike situasies gebruik word.

Navorsing het bevind dat byname onder andere as 'n aanduiding van sosiale solidariteit kan funksioneer (Skipper, 1986; Skipper, 1989; Bosch & Victor, 1996) en humoristiese byname funksioneer insgelyks. Humoristiese byname gee iets te kenne van die verhouding tussen die bynaamdraer en bynaamgebruiker, oor hulle sosiale interaksie en is 'n waardevolle manier waarop die onderlinge status van die betrokkenes aangedui kan word.

Deurdat die gebruik van die humoristiese bynaam impliseer dat diegene wat by die kommunikasieproses betrokke is dieselfde standpunt huldig, bevorder die gebruik daarvan onder anderé groepsidentiteit onder die gebruikers (Ashley, 1991:49). Die gebruik van humoristiese byname kan ook dien as 'n manier om diegene wat nog nie deel is van 'n bepaalde groep nie, maar wat bepaalde (veral vyandige en negatiewe) standpunte wat die groep huldig, deel, op 'n subtiese manier uit te nooi om wel deel te word van die groep. Deurdat die groepslede 'n onderlinge standpunt deel, word groepsolidariteit bevorder.

Humor is 'n komplekse kognitiewe, sosiale en linguistiese fenomeen (Long & Graesser, 1988:35) wat interdisiplinêr ondersoek behoort te word (Raskin, 1987:11). Juis omrede die interdisiplinêre aard van die sosiolinguistiek wat die rol en funksie van taal in 'n sosiokulturele omgewing ondersoek, kom humor in taal onder die soeklig. Ten spyte van die voor die handliggende rol wat taal speel

¹ Verklarings wat respondentie verstrek het, is nie vertaal nie.

in die skep van humor, is die veelfasettige verhouding wat tussen taal en humor bestaan nog nie volledig nagevors nie (Apte, 1987:5). Ook is die humoristiese aspek van name, insluitende byname, nog internasionaal (Gasque, 1991:217) nog in Suid-Afrika uitgebreid ondersoek.

2. Taal en humor

Volgens die filosowe Kant en Schopenhauer vorm onvanpastheid/ongerymdheid die kern van alle humor (Friedman, 1989:282). Vanuit hierdie perspektief argumenteer Apte (1985) dat die konsep van onvanpastheid 'n belangrike rol speel in die totstandkoming van linguistiese humor en beweer hy "(i)t involves the disarray of phonological and grammatical elements, the twisting of the relationship between form and meaning, the reinterpretation of familiar words and phrases, and the overall misuse of language" (Apte, 1985:179).

Woordspel lei geredelik tot die ontstaan van humoristiese byname. Die woordspel kan ontstaan na aanleiding van fonologiese ongerymdhede (veral omdat humoristiese byname in mondeline taalgebruik ontstaan en gebruik word) en dit kan gekoppel wees aan homonimiteit, woorde met min of meer dieselfde uitspraak², 'n spel met verwante, maar verskillende betekenisse van dieselfde woord of 'n spel tussen die letterlike en figuurlike gebruik van 'n bepaalde woord³. Hieruit kan afgelei word dat die onderskeie taalkomponente en hul onderlinge verhoudings die basis van die meeste vorme van linguistiese humor vorm en in baie gevalle kan die humoristiese aspek van byname teruggevoer word na hierdie verhoudings.

Naas die intra-linguistiese verhoudings tussen die taalkomponente, beïnvloed die sosio-kulturele konteks van taal die totstandkoming van humor: taalvariasie, taalgebruik en taalhoudings kan 'n bydrae lewer tot die ontstaan en skep van linguistiese humor (Apte, 1987:5). Davies (1987) het byvoorbeeld bevind dat die sprekers van die kultureel-dominante taalgroep op die taal van marginale groepe fokus in die skep van linguistiese humor: taal word beskou as *een* van die onderskeidende kenmerke van 'n bepaalde groep en die grens tussen *ons* en *hulle* is in werklikheid 'n taalgrens. In hierdie gevalle beklemtoon die humoristiese die sosiale afstand tussen die betrokkenes – 'n standpunt wat deur Davies (1987:44) ondersteun word. Davies beweer naamlik dat linguistiese dominansie etniese

2 Vergelyk byvoorbeeld "Why did the cookie cry? Because his mother was a wafer so long" (Pepicello & Weisberg, 1983:77).

3 Vergelyk byvoorbeeld 'n moeder wat aan 'n huilende kind sê: "Now will you shut your mouth and eat!" (Esar, 1961:131).

humor moontlik maak omdat 'n bepaalde groep as linguisties minderwaardig beskou word.

3. Bbyname en humor

Humoristiese bbyname word bykomend geskep as die amptelike naam reeds in gebruik is. Hulle word gebruik as versterkende, emotief-gelaaiende en beeldende identifiseringsetikette. Die humoristiese faset van bbyname is nie geleë in die proses van naamgewing nie, maar lê daarin dat 'n persoon wat reeds 'n naam het, 'n ander, meer "gepaste" naam gegee word. Die humoristiese waarde van bbyname ontstaan deurdat die bynaam meer beskrywend is as die formele naam; die bynaamgewer soek iets in sy "teiken" se milieu/ omstandighede/situasie, ensovoorts wat snaaks of lagwekkend is.

Om te verstaan waarom sekere bbyname (en soms ook name) snaaks is, moet aanvaar word dat kulture en gemeenskappe verskil in hul verwagtinge van wat 'n naam behoort te wees (Gasque, 1991:219). Hierdie verwagtinge is deels linguisties omdat name normaalweg die betrokke taal se fonemiese en sintaktiese patronne volg, maar andersyds is name kultuur-spesifiek (Gasque, 1991:219). As gevolg van hul sosiale verbondenheid (Bosch & Victor, 1996) en omdat heersende waardesisteme in 'n gemeenskap deur taalgebruik en humor weerspieël word (Nilsen & Nilsen, 1987:67), is *bbyname* 'n vrugbare terrein vir die ondersoek van linguistiese humor.

Humoristiese bbyname veronderstel kennis van die sosiale struktuur waarbinne die bbyname gebruik word; en hulle moet gedekodeer en verstaan word "in the context of rules of language, rules of conversation, the speaker's intentions" (Long & Graesser, 1988:35): slegs dan sal hulle as snaaks ervaar word. Die gepastheid van die bynaam, of die ironiese gebrek aan gepastheid (as 'n netjiese persoon byvoorbeeld die bbyname *Trash* kry), beïnvloed die humorwaarde van bbyname. Friedman (1989:269) beweer dat 'n element van linguistiese bekendheid nodig is vir die bynaam om snaaks te wees: die bynaamgebruikers moet weet hoe die leksikale element wat as humoristiese bbyname gebruik word, "normaal" gebruik word. Hieruit is dit duidelik dat humoristiese bbyname in baie gevalle 'n vergelykingselement impliseer; in dié verband beweer Koopman (1987:52) dat die humor veroorsaak word deur "a sharply individual comparison of otherwise unrelated features".

Ironie, sarkasme en satire is faktore wat talige humor stimuleer (Hymes, 1987:101-102).

- Ironiese taalgebruik**

Die konteks vir die ontstaan van talige humor word geskep deurdat ironiese

taalgebruik 'n element van waarde-oordeel (Clark & Gerrig, 1984) impliseer. Ook hou ironiese taalgebruik verband met die houding van die spreker en kan dit gebruik word om te prys of te veroordeel (Long & Graesser, 1988; vergelyk die bynaam *Kimbies* – “she looks like a baby doll and is a bit plump”). Die standpunt van Amante (1981:88) dat ironiese taalgebruik in 'n hoë mate affektief is, geld ook van humoristiese byname.

- **Satiriese taalgebruik**

Linguistiese humor ontstaan deurdat die taalgebruiker met satiriese taalgebruik die spot dryf met sosiale instellings en sosiale beleid. Die doelstelling van die taalgebruiker is om 'n bepaalde aspek van die maatskappy te kritiseer (Long & Graesser, 1988:42; *Gungungungun* – “he does acid”).

- **Sarkastiese taalgebruik**

Sarkastiese taalgebruik fokus op 'n bepaalde individu eerder as op sosiale instansies of beleid (Long & Graesser, 1988:42). Die bedoeling van die spreker is om te kasty of te “straf” (H_2S – “his cubicle at school smells similar to H_2S ”).

- **Dubbelsinnigheid**

Dubbelsinnigheid is 'n belangrike faktor in die totstandkoming van humor; gevvolglik bevat humoristiese byname ook geredelik 'n element van dubbelsinnigheid (Pepicello, 1987:27). Omdat konteks 'n belangrike rol speel in die skep van hierdie dubbelsinnigheid, is humoristiese byname in 'n hoë mate konteksbepaald. In dié verband argumeer Hamnett (1967) dat die dubbelsinnigheid veroorsaak word deurdat twee of meer oënskynlik onverwante verwysingsraamwerke met mekaar in verband gebring word. Hierdie verwysingsraamwerke kan op leksikale, morfologiese of sintaktiese vlakke lê. Respondente het aangedui dat die humoristiese bynaam *Trollie* (< die neutrale s.nw. *trollie*) byvoorbeeld moontlik ontstaan het omdat “hy ... daarvan (gehou het) om trollies by die OK te steel” of omdat “hy ... soos 'n trol (lyk)”, terwyl die respondent self te kenne gegee dat sy bynaam ontstaan het omdat hy “van kleinsaf daarvan gehou (het) om in 'n trollie te ry”!

Dat sekere byname vir 'n groter groep taalgebruikers snaakser is as ander byname, korreleer waarskynlik met die algemene of besondere aard van die gebruikskonteks of -situasie omdat gedeelde ervaring of konteks nodig is vir byname om snaaks te wees. In die geval van humoristiese byname is die bynaamdraer en bynaamgebruiker dikwels “part of the same linguistic and cultural family or are in the process of becoming so” (Davies, 1987:39).

Omdat die betekeniswaarde van 'n bynaam konteksbepaald is (Leslie & Skipper, 1990:276) en 'n verskeidenheid kontekstuele faktore (Traugott & Pratt, 1980:11),

asook die sosiale en kulturele milieu waarin 'n bynaam gebruik word, bepaal of die bynaam snaaks is of nie, kan die algemene en humoristiese waarde van byname slegs vasgestel word indien die konteks waarbinne die bynaam gebruik word, bekend is en verstaan word. Respondente het byvoorbeeld aangedui dat *Shotwang* en *Batbreath* gebruik word om "vriendelikheid" aan te dui. 'n Pragmatische analyse van byname kan net doeltreffend uitgevoer word indien daar "collaboration and engagement between researchers and subjects" bestaan (Holland, 1990:267) en veldwerkondersoek onderneem word (Holland, 1990: 268) om die voorwaardes waaronder byname gebruik word, te bepaal (Leslie & Skipper, 1990:280). Met hierdie werkswyse word dit moontlik om die gebruikswaarde van byname in verband te bring met kontekstuele of situasionele aspekte van bynaamgebruik.

4. Die ondersoek

'n Ondersoek is gedurende 1995 onderneem as deel van 'n navorsingsprojek oor die bynaamgebruik van adolessente. 'n Vraelys is ingevul deur leerlinge wat die National Schools' Festival op Grahamstad bygewoon het en die matriekleerlinge van 'n plaaslike Afrikaans-medium hoëskool⁴. In die vraelys, wat deur 234 leerlinge ingevul is, is die respondent onder andere gevra om voorbeeld te verstrek van byname wat hulle gebruik vir ander persone, byvoorbeeld vriende, onderwysers, broers/susters. Hulle is ook gevra om aan te dui wat aanleiding gegee het tot die ontstaan van die bynaam en of hulle die bynaam gebruik om *snaaks*, *vriendelik*, *sarkasties* of *krities* te wees.

402 voorbeeld van byname is versamel. Engelssprekendes het 52,2% ($n = 211$), Afrikaanssprekendes 36,1% ($n = 145$) en sprekers van Afrikatale⁵ 11,4% ($n = 46$) van die byname verstrek.

'n Probleem wat met die ondersoek ervaar is, was om akkuraat te bepaal wat as humoristiese byname beskou word. Dit is nie altyd moontlik vir 'n buitestaander om te bepaal met watter intensie 'n bepaalde bynaam gebruik word nie. Daar is probeer om die probleem te oorkom deur in die vraelys ruimte te laat vir respondent om aan te dui of hulle 'n bynaam gebruik om *snaaks*, *vriendelik*, *krities* of *sarkasties* te wees. Daardie byname wat respondent as "snaaks/humoristies" geëtiketteer het, vorm die basis van hierdie bespreking.

⁴ Deur hierdie werkswyse te volg is 'n meer eweredige verspreiding tussen respondent met Engels en Afrikaans as huistaal verkry.

⁵ Die vraelys is deur sprekers van verskeie Afrikatale, waaronder veral Xhosa, Zulu en Sotho, voltooi

In tabel 1 word aangedui waarom 'n bepaalde bynaam gebruik word:

Tabel 1: Intensie van bynaamgebruikers

Humor	25,6 % (n = 103)
Vriendelikheid	61,9 % (n = 249)
Sarkasme	7,7 % (n = 31)
Kritiek	4,7 % (n = 19)

Die verskillende taalgroepe verskil in die mate waarin hulle humoristiese byname gebruik: Engelssprekendes gebruik in 28% (n = 59/211) gevalle humoristiese byname, Afrikaanssprekendes in 17,9% (n = 26/145) en sprekers van Afrikatale in 39,1% (n = 18/46) gevalle.

Tabel 2 illustreer hoe seuns en dogters se gebruik van humoristiese byname in die onderskeie taalkategorieë verskil:

Tabel 2: Taal- en gender-verskille

	Manlik	Vroulik
Engelssprekendes	32,2 % (n = 19)	67,8 % (n = 40)
Afrikaanssprekendes	61,5 % (n = 16)	38,5 % (n = 10)
Sprekers van Afrikatale	50,0 % (n = 9)	50,0 % (n = 9)

Volgens Van Langendonck (1995:164) weerspieël byname nuwe ontwikkelinge in die sosiale maatskappy, byvoorbeeld die beskouings van en die verhoudings tussen die onderskeie geslagte. Tabel 2 illustreer dat Engels- en Afrikaanssprekende seuns en dogters verskil ten opsigte van die gebruiksfrekwensie van humoristiese byname. 'n Groter persentasie Engelssprekende dogters as seuns en meer Afrikaanssprekende seuns as dogters gebruik snaakse byname.

Onder tienderjariges bestaan daar 'n oorweldigende voorkeur vir die gebruik van humoristiese byname vir lede van die manlike geslag: 70,6% (72/102)⁶ humoristiese byname word vir mans gebruik en slegs 29,4% (30/102) vir lede van die vroulike geslag.

6 In 'n enkele geval is die gender van die bynaamdrager nie aangedui nie.

5. Die ontstaan van humoristiese byname

In die lig van Holland (1990) se argument dat bynaamdata verkry behoort te word uit samewerking tussen die ondersoeker en respondent, is respondent gevra om die redes vir die ontstaan van humoristiese byname te verstrek. Deur hierdie werkswyse te volg, kon redelik akkurate gevolgtrekkings gemaak word oor die ontstaan van humoristiese byname.

Uit die data blyk dit dat humoristiese byname geskep word in ooreenstemming met die ontstaansredes wat Morgan *et al.* (1979:9) vir byname in die algemeen identifiseer. Hierdie ontstaansredes kan aan die volgende faktore toegeskryf word: interne faktore (dit is byname gebaseer op talige kenmerke, byvoorbeeld woordspel of rym met die doopnaam) en eksterne faktore wat met die voorkoms en karaktereienskappe van die bynaamdraer verband hou of deur kontekstuele gegewens, tradisie of kulturele stereotipes bepaal word.

6.1 Interne faktore

Fonetiese en semantiese oorwegings geld in die totstandkoming van humoristiese byname. Humoristiese byname kan eenledige taalbousels wees (bv. *Bump*, *Satellite*, *Snort*, *Go*, *Speed*, *Barbarian*, *Flossie*, *Oupoot*) of meerledige taalbousels (bv. *Legs of Thunder*, *Crusty the Clown*, *May-May*, *Shaka Zulu*, *Auntie Ashleigh*, *Dean-my-boy*). Sonder 'n konteks kan sekere byname egter snaaks klink omrede die ongewone klankkombinasies wat gebruik word, sonder dat die woord eintlik iets beteken, vergelyk *Marasmus*, *Hoepella*, *Schmoey*, *Shukkels*, *Zukie*, *Goenthar*.

Respondente het onder ander die volgende voorbeelde verstrek waar humoristiese byname as gevolg van fonetiese prosesse tot stand gekom het: *Milda Molly* ("it's a funny name – her real name"), *Mosquito* ("it sounds like her formal name"), *Shukkels* ("it sounds like his name (just funnier")), *Miss Lipstick* ("it closely resembles her surname").

Hoewel die respondent nie gevra is om die bynaamdraer se formele naam te verstrek nie, het sommige respondentte dit wel gedoen en in hierdie gevalle is dit dus moontlik om die presiese verband met die amptelike naam te bepaal. Humoristiese byname ontstaan as gevolg van:

- **Rym**
Die voorname *Bjorn* > *Spiorn*, *Wayne* > *Qwayne*

- **Afkorting/verkorting**

TLC: “TLC is a group that sings and her initials are TLC”; *Go*: “Abbreviation of name”; *Roche*: “Abbreviation of her name”; *Zukie*: “To shorten her name”

- **Suffigering**

Retiefikof: “Sy van is Retief en hy’s ‘n diktator”

- **Alliterasie van die bynaam en amptelike naam**

Krusty: “His surname *Krige*” of alliterasie in die bynaam self: *Buffalo Bev, Daffy Duck, Milda Molly*

- **Klank- en woordspel⁷**

Die voornaam *Caroline* > *Callieliley, Ginga Ninja, Killer Kennedy, Precious Peach, Tsekeleke, Andy Pandy*. Raskin (1987:20) stel dat in byname woordspel (wat onder anderde deur die verbinding van twee woorde bewerkstellig kan word), die element is wat die meeste gebruik word om ‘n humoristiese effek te verkry.

- **Herhaling van klankgrepe**

Gungungan, May-May, Procky-Por, Khalulu

- **Die gebruik van die -ie/-i/-y-uitgang**

Krusty, Shorty, Mugori, Queenie, Schmoey, Prokkie, Zukie, Bokkie

‘n Humoristiese effek kan nie verkry word deur die blote in- of verkorting van die amptelike naam nie (Van Langendonck, 1995:164): die verkortings *Bron, Em, Bull, Ger, Liz, Sues, Hanna, Licia* word deurgaans gebruik om welwillendheid uit te druk⁸. Die bevindings van hierdie onderzoek ondersteun die hierbovermelde waarnemings van Van Langendonck (1995) en Nilsen (1982).

In die Westerse tradisie word name primêr referensieel gebruik, en is die betekenisinhoud van die naam nie van besondere belang nie (De Klerk & Bosch, 1995). Binne hierdie konteks is “the perception of a meaning in a name” een van die hoofbronre van humor (Gasque, 1991:219) omdat elemente uit die leksikon betekenisdraend optree, terwyl elemente uit die onomastikon verwysend funksioneer. Humor word soos volg deur hierdie onderskeid teweeggebring: vir

7 Woordspel hou veral met mondelinge taalgebruik verband.

8 Respondente is ter wille van vertroulikheid nie gevra om hulle name of vannie te verstræk nie. In hierdie gevalle het die respondentie self aangedui dat die bynaam ‘n af- of verkorting van die doopnaam of van is.

liggaamsdele is die benaming *wange* of *ore* gepas, as bynaam is dit egter humoristies. Daar is niks inherents snaaks aan die leksikale elemente *Monkey*, *Koevoet*, *Chopper*, *Helmet*, *Tand* of *Uncle* nie, maar as byname is hulle snaaks omdat elemente uit die leksikon in die onomastikon opgeneem is. Die leksikale elemente wat as humoristiese byname aangewend word, is veral dié met 'n sterk kognitiewe assosiasie en visuele waarde.

Sekere humoristiese byname ontstaan eerder na aanleiding van betekenisaspekte as na aanleiding van fonetiese oorwegings; dit word aanvaar dat die suksesvolle bepaling van betekeniskomponente 'n rol speel in die skep van humor (Raskin, 1987:23). Veral semantiese herinterpretasie speel 'n rol in die totstandkoming van humoristiese byname: na aanleiding van die van *Goldhawk* ontstaan die bynaam *Platinum Duck*. Die bynaam *Turncow* ontstaan, want "her surname is *Turnbull*, but she is a real cow". Sommige humoristiese byname met 'n duidelike betekeniswaarde het 'n ironiese strekking: *Trash* – "totally unlike what she is". Die bynaamgebruiker gee in hierdie gevalle nie 'n onderneming ten opsigte van die waarheidswaarde van die betrokke uiting nie (vgl. Grice, 1975 se feitelike kommunikasiepatrone in dié verband); maar dit is die totale onvanpastheid van die bynaam wat dit snaaks maak.

5.2 Eksterne faktore

'n Wye verskeidenheid buitetalige faktore gee aanleiding tot die ontstaan van humoristiese byname. Die faktore sluit onder andere die volgende in:

- **Fisiiese voorkoms**

Peanut: "Peanut-like structure of his mouth"; *Crusty the Clown*: "He has tufts of red hair and a bald head"; *Pitsere*: "He is a body-builder and his muscles are associated with boils"; *Oupoot*: "She's very fat and mean – like the big aggressive elephant in *Kringe in 'n bos*"; *Smirhoff*: "Sy lyk soos iemand uit die *Hustler*"; *Legs of Thunder*: "He has long legs and when he dances, he jumps"; *Renosterboudjies*: "haar bou"; *Wange*: "He looks like one of those dogs with the long cheeks"; *Wingnut*: "ears"; *Langkop*: "Hy het 'n lekker lang kop". Dit is opvallend dat talle van die byname in hierdie kategorie ontstaan het as gevolg van die opvallendheid van die bynaamdraer se ore, neus, kop en gesig en dat hierdie soort byname wat vir die bynaamgebruiker snaaks is, nie noodwendig deur die bynaamdraer as snaaks beskou word nie, maar dat die byname wel as besonder kwetsend ervaar word.

- **Kontekstuele of biografiese gebeure**

Gunther: "Hy was lief vir speel(goed)guns toe hy klein was"; *Smurf*: "He is small and short"; *Garfield*: "Omdat sy reageer soos die kat in die TV-

stroekiesprent”; *Queenie*: “On a rugby tour he pretended to be gay, so they called him *Queenie*”; *Zegovinia*: “Because he likes to speak of Herzegovinia”; *Snort*: “One day my brother woke himself up with his snoring”; *Spike*: “He is always busy with technical work like the actor *Spike* in *Orkney snork nie*”.

- **Persoonlike of sosiale gedragseienskappe**

Bokkie: “She loves the Springbok rugby team”; *Gungungungun*: “Does acid”; *Agriculture*: “We always argue about cultural activities. He hates them so one day I said ‘The only culture you’ve got is agriculture’”; *Mr Siemens*: “He thinks Siemens is just the best and greatest. He works for Siemens and buys only electrical products made by Siemens”.

- **Toegeneentheid**

Tortie: “Used for affection”; *Precious Peach*: “She is very special to me”; *Dean-my-boy*: “I want to tease him about being younger than me”.

6. Die pragmatische eienskappe van humoristiese byname

Byname word as addisionele benamings vir persone in ’n wye verskeidenheid sosiale kontekste as verwys-/bespreekvorme en as aanspreekvorme/vokatiewe gebruik. Ook humoristiese byname kan referensieel gebruik word om die bynaamdraer derdepersoonnoemend in gespreksituasies te identifiseer of te individualiseer (De Klerk, 1978:50-58; Ponelis, 1979:576). Pragmatics-semanties funksioneer humoristiese byname óf as identifisering van *verband* (byvoorbeeld die identifisering van die bynaamdraer op grond van sy rol en funksie binne ’n bepaalde sisteem) óf as die identifisering van die bynaamdraer as individu op grond van fisieke eienskappe, geesteseienskappe, gewoonte-handelinge, geneigdhede of ségoed, vermoëns of vernuf, uiterlike vertoon en gebeurtenisse.

Grammaties funksioneer humoristiese byname as vervangers van amptelike voornamme; pragmatics neem byname dus sekondêre status ten opsigte van amptelike name in (Van Langendonck, 1995:163). Combrink (1987:22) stel dat byname hoofsaaklik verwysend gebruik word omdat die vokatiwiese gebruik daarvan deur die bynaamdraer as beleidigend en kwetsend ervaar mag word. Byname is funksioneel sekondêr omdat hulle normaalweg nie as aanspreekvorm gebruik word nie, maar as “middel tot identifikasie en augmentativering” (Van Langendonck, 1995:163).

Deur die herhaalde gebruik van humoristiese byname kan semantiese verbleking intree – ’n verskynsel wat tot gevolg het dat die trefkrag van humor verlore gaan

(Long & Graesser, 1988:35). Dít het tot gevolg het dat byname wat inherent neerhalend en snaaks is, later vryelik as vokatiewe gebruik word sonder dat dit as kwetsend, neerhalend of snaaks bedoel of ervaar word. Deur hierdie semantiese verblekingsproses sal 'n bynaam soos *Trollie* mettertyd nie meer betekenis dra as 'n bynaam soos *Macs* nie. Soos wat die betekeniswaarde van byname afneem en semantiese neutralisering intree, verminder die humoristiese faset van byname⁹.

Batbreath, *Fatman*, *Fishpaste*, *Poopall* en *Mr Rich Boy* wat deur 'n buitestaander as kwetsend of snaaks ervaar word, word byvoorbeeld deur respondent gebruik met die bedoeling om "vriendelik" en nie snaaks te wees nie. Hieruit kan aangeleid word dat, soos ook humor oor die algemeen (Long & Graesser, 1988:37), die humoristiese aspek van byname konteksbeïnvloed is.

7. Sosio-onomastiese perspektiewe op humoristiese byname

Humoristiese byname weerspieël bestaande sosiale patronen en nuwe ontwikkelinge in die sosiale maatskappy (Van Langendonck, 1995:164) en kan 'n verskeidenheid sosiale funksies verrig: dit kan gebruik word om spanning te verlig, om konflik te vermy, om goedgesindheid te skep, om pretensie, onderdrukking en onaanvaarbare sosiale gedrag openbaar te maak.

Byname se "powers of social control" (Holland, 1990:260) word deur humoristiese byname bevestig. Humor hou geredelik verband met 'n element van vyandigheid: die humoristiese lê in die "misfortune of others, particularly our enemies" (Long & Graesser, 1988:36) en die gevoglike karakterisering van 'n individu deur sy/haar komiese, eksentriek of belaglike eienskappe (ten opsigte van byvoorbeeld voorkoms, optrede, standpunte) onder die vergrootglas te plaas (Zijderveld, 1983). Op dié manier kan humoristiese byname die posisie van die bynaamdraer ondermy: 'n humoristiese bynaam vir 'n ouer persoon (byvoorbeeld 'n onderwyser in die geval van tiener-bynaangebruikers; vgl. *Buffalo Bev*, *Groody Cheese*, *Killer Kennedy*) kan byvoorbeeld 'n ondermyning van die hiërargiese verhouding tussen die betrokkenes tot gevolg hê. As gevolg hiervan kan die sosiale afstand tussen die bynaamgebruiker en 'n ongewilde bynaamdraer vergroot: humor verstoot die "out-group" en bevorder solidariteit binne die "in-group" (Zillman & Cantor, 1976) deurdat dit sosiale bande binne die groep versterk en intergroep-samehang bevorder. Humor word gebruik "to ridicule out-group members and control the behaviour of in-group members" (Long & Graesser, 1988:53). Daar is sprake van 'n oordeel van die spreker: "the speaker states a belief, asserts blame, or praises" (Long & Graesser,

9 Dieselfde verskynsel van semantiese neutralisering of verblekking word by eufemismes aangetref (vgl. De Villiers, 1975).

1988:44). Humoristiese byname kan gebruik word "both as a sign of affection and as an indication of contempt" (Dowling, 1995:53).

Taalgekoppelde humor in byname weerspieël op 'n subtiese manier ook onderliggende houdings teenoor variante taalvorme. Volgens Friedman (1989: 265) speel die sosiolinguistiese tegnieke van kodewisseling en kodevermenging¹⁰ 'n belangrike rol in die skep van humor. Die humoristiese element lê dikwels in die sosiale onderskeid wat deur die onderskeie taalvorme oorgedra word en die bewus-wees van die sosiale verskille wat deur taalverskille aangedui kan word. Engelssprekendes gebruik *Oupoot*, *Pitsere*, *Wange*, *Bokkie* en *Flossie* as humoristiese byname (vir ander Engelssprekendes) en Afrikaanssprekendes gebruik *Chopper*, *Fat Joe*, *Uncle* en *Zibones* (vir ander Afrikaanssprekendes).

Humoristiese byname in die nie-moedertaal kan gebruik word om lede van die binnekring van buitestaanders te onderskei en hoewel dit moeilik vasstelbaar is, is die ondersoekers van mening dat byname in die nie-moedertaal nie noodwendig op linguistiese onsekerheid dui nie, maar eerder 'n weerspieëling is van die tienderjariges se multitalige werklikheid. Davies (1987:43) beskou hierdie taal-imperialistiese gebruik nie as "a humor of hostility or resentment" nie; dat respondentēe aangetoon het dat hulle hierdie byname gebruik om "snaaks" te wees en nie om "krities/sarkasties" te wees nie en die feit dat in slegs 12,6% (n = 13/103) draers van humoristiese byname nie bewus is van hulle byname nie, ondersteun Davies (1987) se waarnemings.

Deur humor te gebruik kan die sosiale doelstellings van embarrassering, mooipraat, beinvloeding, versoeking of oorreding bereik word, maar terselfdertyd word te kenne gegee dat dit "nie ernstig" is nie (Long & Graesser, 1988:52). Byname wat 'n bepaalde afwykende eienskap doeltreffend beskryf, is "a common way of saying what you want to say without hurting anyone's feelings since it will be understood that you are 'only joking'" (Dowling, 1995:191). As gevolg hiervan is die gebruik van humoristiese byname "veilig" en is dit moontlik om leksikale elemente as byname te gebruik wat andersins waarskynlik taboe sou gewees het: humoristiese byname oorskry seksuele taboes, morele waardes en sosiale grense wat in bepaalde gemeenskappe geld. Binne 'n humoristiese konteks is dit in die meeste kulture moontlik om speelse kritiek te rig teen "petty vices or eccentricities, as well as more culpable sins" (Dowling, 1995:191). Die bynaam *Trollie* word byvoorbeeld gebruik om snaaks te wees, maar terselfdertyd gee die respondent te kenne dat die bynaam ontstaan het omdat die bynaamdraer "graag trollies by die OK steel".

¹⁰ Volgens Aptc (1985:193) "the alternate use of two or more speech styles, registers, varieties of language, or languages in social context and their respective mixtures".

Daar is in adolesente se keuse van 'n humoristiese bynaam dikwels iets moedswilligs: die bynaamgebruiker wil die bynaamdraer op die een of ander manier "straf" deur die gebruik van 'n snaakse bynaam¹¹ en die humoristiese bynaam word deur tieners gebruik om op 'n subtiese manier onder andere sosiale norme oor te dra. Long en Graesser (1988:54) argumenteer dat humor veral in gemeenskappe waarbinne daar nie 'n duidelike hiërargiese indeling bestaan nie (soos byvoorbeeld tienergemeenskappe) as subtiese taktiek gebruik word om sosiale norme oor te dra. Deur 'n individu se optrede bespotlik te maak, word ander lede van die groep ontmoedig om dieselfde ding te doen.

Humoristiese byname beskryf nie net die bynaamdraer nie, maar gee ook iets te kenne oor die skepper van die bynaam: dit dra inligting oor wat dui op die bynaamdraer se sosiale waardes, intensies en persoonlikheid. Humoristiese byname bied die bynaamgebruiker die moontlikheid om op 'n aanvaarbare wyse van persoonlike en sosiale frustrasies ontslae te raak. Humor (en by implikasie dus ook humoristiese byname) is 'n effektiewe manier om onderliggende konflik in 'n bepaalde gemeenskap na die oppervlak te bring en te ontlont (Williams, 1987:80).

8. Ten slotte

Heersende waardesisteme en die verandering daarvan in 'n bepaalde gemeenskap word onder andere deur die gebruik van talige humor weerspieël. Die voorkoms en gebruik van humoristiese byname is 'n kompleks sosiale en linguistiese fenomeen wat nog nie naastenby volledig ondersoek is nie. Homonimiteit, woordspel en die spel tussen die letterlike en figuurlike gebruik van 'n woord verklaar linguistiese humor nie voldoende nie en 'n linguistiese ondersoek na die doelbewuste dubbelsinnigheid wat by humoristiese byname betrokke is, behoort onderneem te word.

Die humoristiese aspek van byname bied interessante sosio-onomastiese inligting en die humor-aspek van byname behoort voortdurend ondersoek te word omdat dit op 'n vroeë stadium aanduiding kan gee van veranderings wat besig is om in 'n gemeenskap in te tree. Daar behoort ondersoek te word of die bevindings van hierdie artikel, naamlik dat draers van humoristiese byname hoofsaaklik mans is, ook ten opsigte van nie-adolessente groepe geldig is. Daar behoort ook op 'n uitgebreider skaal as wat die geval in die huidige artikel was, vasgestel te word of die skeppers van hierdie tipe byname manlik of vroulik is en of, wat die

11 Humoristiese byname vir voorskoolse kinders bevat nie hierdie moedswillige of strafelement nie, waarskynlik omdat byname (veral deur ouers) vir jong kinders in 'n nie-vyandige milieu geskep word.

verhouding tussen die onderskeie geslagte betref, humoristiese byname die manlike prerogatief weerspieël.

Dis nodig om vas te stel in watter mate humoristiese byname oor 'n lang tydperk bly voortbestaan en of hulle mettertyd in onbruik raak. Ook behoort ondersoek te word watter invloed 'n tiener se humoristiese bynaam op sy/haar selfbeeld, persoonlikheidseienskappe en gedrag het.

'n Meer omvattende ondersoek na humoristiese byname as die bostaande behoort ongetwyfeld binne die Suid-Afrikaanse konteks onderneem te word.

Bibliografie

- Amante, D.J. 1981. The theory of ironic speech acts. *Poetics Today*, 2(2):77-96.
- Apte, Mahadev L. 1985. *Humor and laughter: An anthropological approach*. Ithaca, NY : Cornell University Press.
- Apte, Mahadev L. 1987. Introduction. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:5-8.
- Ashley, Leonard R N. 1991. *What's in a name? Everything you wanted to know*. Baltimore, Md. : Genealogical Publishing Co., Inc.
- Bosch, B. & De Klerk, V. 1995. Byname in 'n multitalige milieu: aanduider van taalprestige? *Nomina Africana*, 9(2):23-39.
- Bosch, B. & Victor, J. 1996. Byname in 'n Engelse universiteitskoshuis: indrukwekkende sosiolinguistiese merkers. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 36(2):104-118.
- Clark, H.H. & Gerrig, R.J. 1984. On a pretence theory of irony. *Journal of Experimental Psychology: General*, 3:121-126.
- Combrink, J.G.H. 1987. Noem hom op sy naam. Die nut van die vokatief. In: Van Jaarsveld, G.J. (red.) *Wat bedoel jy?* Pretoria : Serva-Uitgewers. p.15-33.
- Davies, Christie. 1987. Language, identity, and ethnic jokes about stupidity. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:39-52.
- De Klerk, V. & Bosch, B. 1995. Naming in two cultures: English and Xhosa practices. *Nomina Africana*, 9(1) 68-85.
- De Klerk, W.J. 1978. *Inleiding tot die Semantiek*. Durban : Butterworth.
- De Villiers, M. 1975. *Afrikaanse Semantiek*. Kaapstad : HAUM.
- Dowling, Tessa. 1995. *The forms, functions and techniques of Xhosa humour*. Cape Town : University of Cape Town. (Ph.D. dissertation.)
- Esar, Evan. 1961. *Humorous English*. New York : Horizon.
- Friedman, Monroe. 1989. Commercial expressions in American humor: an analysis of selected popular-cultural works of the postwar era. *Humor: International Journal of Humor Research*, 2/3:265-283.
- Gasque, Thomas J. 1991. The study of names as humor in the thirty-nine years of the journal *Names Names*, 39(3):217-224.
- Grice, H. Paul. 1975. Logic and conversation. In: Cole, P. & Morgan, J.L. (eds.) *Syntax and semantics*, vol. 3. *Speech Acts*. New York : Academic Press. p. 41-58.
- Hamnett, Ian. 1967. Ambiguity, classification and change: the function of riddles. *Man*, 2:379-392.
- Holland, Theodore J. 1990. The many faces of nicknames. *Names*, 38(4):255-272.
- Hymes, Dell. 1987. A pattern of verbal irony in Chinookan. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:97-110.

- Koopman, Adrian. 1987. The praises of young Zulu men. *Theoria*, 70:41-54.
- Leslie, Paul L. & Skipper, James K. Jr. 1990. Toward a theory of nicknames: A case for socio-onomastics. *Names*, 38(4):273-282.
- Long, Debra & Graesser, A.C. 1988. Wit and humor in discourse processing. *Discourse Processes*, 11(1):35-60.
- Morgan, J., O'Neill, C. & Harre, R. 1979. *Nicknames: their origins and social consequences*. London : Routledge & Kegan Paul.
- Nilsen, Don & Nilsen, Alleen. 1987. Humor, language, and sex roles in American culture. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:67-78.
- Pepicello, W.J. 1987. Pragmatics of humorous language. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:27-35.
- Pepicello, William J. & Weisberg, Robert W. 1983. Linguistics and humor. In: McGhee, P.E. & Goldstein, J.H. (eds.) *Handbook of humor research*. Vol. 1. Berlin : Springer. p. 59-83
- Ponelis, F.A. 1979. *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria : Van Schaik.
- Raskin, Victor. 1987. Linguistic heuristics of humor: a script-based semantic approach. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:11-15.
- Skipper, J.K. 1986. Nicknames, coal miners and group solidarity. *Names*, 34:134-145.
- Skipper, J.K. 1989. Public nicknames of famous football players and coaches: A socio-historical analysis and comparison. *Sociological Spectrum*, 9:103-123.
- Traugott, E.C & Pratt, M.L. 1980. *Linguistics for students of literature*. New York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Van Langendonck, Willy. 1995. De synchronische status van binnamen. *Taal en Tongval*, 47(2):159-167.
- Williams, Brackette. 1987. Humor, linguistic ambiguity, and disputing in a Guyanese community. *International Journal of the Sociology of Language*, 65:79-94.
- Zijderveld, Anton C. 1983. The sociology of humour and laughter. *Current Sociology*, 31(3):1-103.
- Zillman, D. & Cantor, J.R. 1976. A disposition theory of humor and mirth. In: Chapman, A.J. & Foot, H.C. (eds.) *Humor and laughter: Theory, research and applications*. New York : Wiley. p. 93-115.